

Jan Selling, *Frigörelsen: Romers och resandes emancipation i Sverige och andra länder* (Stockholm: Carlssons 2020), 271 s.

Romernas historia har den allra mörkaste inramning. Ända sedan gruppen anlände till Europa har den förföljts och utsatts för försök till kulturell och fysisk utplåning. För denna sorgliga historia redogör Jan Selling koncist och effektivt. Men det är inte detta som är det huvudsakliga ämnet för hans bok. Den handlar i stället om den jämförelsevis korta och ännu pågående period då romer verkat för sin frigörelse.

Boken bär just det namnet – *Frigörelsen* – och det beror på att begreppet är centralt i den. Det används parallellt med det delvis överlappande "emancipation". Det begreppet brukar, enligt författaren, betyda två saker: dels att en grupp ges samma juridiska och sociala rättigheter som andra i samhället, dels att gruppen själv uppnår detta. I sitt perspektiv ser Selling den senare betydelsen som den mer fruktbara. Trots det speglar boken i hög grad ett samspel mellan aktörer utanför den romska gruppen, på statlig och internationell nivå, och aktörer inom gruppen. Långt ifrån ett kontinuerligt samspel utan inslag av motsättningar och brutal fiendskap, men en krängande och aldrig ohotad process som handlar om att både ge och uppnå.

"Frigörelse" har en vidare betydelse. Ordet kan – referensen går till Henri Lefebvre – betyda att "människan [...] uppnår sin fulla potential" (s. 12). Jag kan inte riktigt se att boken konkretiserar vad detta mera i detalj betyder. Men det är inte särskilt viktigt eftersom Sellings diskussion snarare fokuserar på en fas som föregår frigörelse i denna mening: det "medvetandegörande" som är förutsättningen för mobilisering för social rättvisa.

Också i ett annat avseende är frigörelse centralt i studien. Den är genomförd i "den emancipatoriska forskningens anda", i vilken ambitionen är "att avslöja förtryck och bidra till förändring" (s. 12). Jag ser inga problem med det, men deklarationen bör vårdas i bakhuvudet hos den som vill reflektera källkritiskt över texten.

Teoretiskt är boken inte överbelamrad. Författaren nöjer sig med att företa de begreppsliga operationer som diskussionen är i behov av. Det görs finstämt och välavvägt. Särskilt värdefull är Sellings uppspaltning av begreppet antiziganism i social, etnografisk, strukturell, filoziganistisk, sekundär och rasistisk. Det är en analytisk välgärning i en tid när ordet rasism tillåts svälla och svälja alla upptänkliga hierarkiska förhållanden folkgrupper emellan.

Detta är de viktigaste utgångspunkterna för det boken har att bjuda på: en gedigen och väldisponerad översikt över ansträngningar att förbättra romers situation. Som sådan fyller den en lucka, i Sverige (där jag är förtrogen med forskningsläget) och internationellt (enligt Sellings litteraturöversikt). De viktigaste nedslagen i denna historia är dessa:

1856 avskaffades slaveriet av romer i dagens Rumänien. I Sovjetunionen före Stalins terror gavs romerna status av "jämbördiga sovjetmedborgare", i Titos Jugoslavien tolererades romsk kultur. Rättigheter gavs således. Men traditioner av romsk mobilisering för att uppnå rättigheter existerade också parallellt sedan 1900-talets början. De kunde ta sig uttryck i form av en romsk intelligens i Sovjetunionen, inom vilken begreppet antiziganism föddes, eller som förtvivlat motstånd mot nazismen. Från 1960-talet utgjorde de grunden för internationellt verkande romska organisationer.

Kampen för medborgerliga rättigheter – vars svenska portalfigur var Katarina Taikon – smälte på 1980-talet samman med krav på historisk upprättelse och en rättvisande plats i Europas kollektiva minne. Framgångarna i den kampen har markerats av erkännanden från ledande politiker – till exempel den tyske förbundskanslerns erkännande 1982 av folkmordet på sinter och romer under nazitiden – och materialiserats i monument – till exempel det som invigdes i Berlin 2012 för att i minnet nagla fast det som erkändes 30 år tidigare.

Denna minnespolitik har också inneburit en kritisk omvärdering av den forskning som bedrivits om romer. Där har romska intellektuella fått understöd av postkolonialt tänkande icke-romska forskare. En brännande fråga rör forskarsammanslutningen Gypsy Lore Society som sedan 1888 bedrivit och samlat forskning om romer. Saken har gällt huruvida och på vilket sätt sällskapet bör ta avstånd från den vetenskapliga legitimering av rasism och antiziganism som det producerat under åren. Somliga styrelsemedlemmars avfärdande av krav på självkritik kan inte beskrivas som annat än ynkligt.

Det verkliga genombrottet för erkännanden och ursäkter infaller kring millennieskiftet och har internationella förutsättningar. Den viktigaste är Europarådets Ramkonvention om skydd för nationella minoriteter från 1995 som syftade till att säkerställa skydd och stöd för nationella minoriteter. I samband med att Sverige 2000 ratificerade konventionen identifierades fem nationella minoriteter varav romerna är en. Resandefolket inbegreps i kategorin. Regeringen bad romerna om ursäkt för den förföljelse de blivit utsatta för och Svenska kyrkan bad om försoning. 2014 publicerade regeringen *Den mörka och okända historien: Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet* och tillsatte Kommissionen mot antiziganism.

Detta representerar tveklöst viktiga framsteg. Men mycket återstår, både då man riktar blicken framåt och bakåt i tiden. För att avsluta i den emancipatoriska forskningsanda som präglar Sellings bok: Man får inte slå sig till ro.

Göteborgs universitet

MAGNUS BERG